

BOLALAR YOSHIDA KARIES PROFILAKTIKASINING DOLZARBLIGI VA UNING INTERDISTSIPLINAR METODOLOGIK STRATEGIYASI

Rixsiyeva Dilorom Furkat qizi

t.f.n., PhD

Toshkent Davlat Tibbiyot Universiteti

stomatologik kasalliklar profilaktikasi kafedrası assistenti

Mavzuning dolzarbligi: Bolalar yoshidagi tish kariesi zamonaviy pediatriya va pediatrik stomatologiyaning eng keng tarqalgan va tizimli surunkali patologiyalaridan biridir. Jahon Sogʻliqni Saqlash Tashkiloti (JSST) maʼlumotlariga koʻra, maktabgacha va maktab yoshidagi bolalar orasida karies bilan zararlanish darajasi dunyo boʻyicha 60% dan 90% gacha yetadi. Bolalik davrida karies patologiyasi oʻzining jadal kechishi va tez fursatda asoratlanishi bilan ajralib turadi. Sut tishlari hamda yangi yorib chiqqan doimiy tishlar emalining gistomorfologik va biofizik xususiyatlari — posteruptiv mineralizatsiya jarayonining tugallanmagani, emal prizmalarining yupqaligi va kislotaga chidamsizligi destruktiv jarayonlarning tez tarqalishiga sharoit yaratadi. Sut va doimiy tishlar kariesini oʻz vaqtida aniqlamaslik va tizimli profilaktika qilmaslik nafaqat chaynash apparati disfunktsiyasiga, balki yuz-jagʻ tizimi deformatsiyalariga, doimiy tishlar murtaklarining shikastlanishiga hamda bolaning umumiy somatik salomatligi (oshqozon-ichak trakti, immun javob) yomonlashuviga olib keladi. Shu sababli, bolalar yoshida karies profilaktikasini takomillashtirish nafaqat lokal stomatologik vazifa, balki strategik ahamiyatga ega boʻlgan tibbiy-ijtimoiy muammodir.

Tadqiqotning maqsadi: Bolalar yoshida tish kariesi rivojlanishining etiopatogenetik xususiyatlari, oziqlanish xarakteri va ogʻiz boʻshligʻi mikrobiotsenozi oʻrtasidagi aloqadorlikni nazariy-metodologik tahlil qilish hamda bunga asoslangan holda profilaktikaning interdistsiplinar va bosqichli modelini asoslab berish.

Metodologik asoslar va tadqiqot materiallari: Ushbu sharhli-metodologik tezis soʻnggi yillardagi xalqaro va mahalliy epidemiologik kuzatuvlar, JSST tavsiyalari hamda pediatrik stomatologiya sohasidagi konseptual manbalarni tizimli tahlil qilishga tayanadi. Patogenetik tahlil quyidagi metodologik ustunlarni oʻz ichiga oladi:

- **Struktur-fiziologik omil:** Tish yorib chiqqandan soʻng 2–3 yil davomida kechadigan posteruptiv mineralizatsiya bosqichida emal kristal panjarasining moʻrtligi va kariesogen omillarga taʼsirchanligi.
- **Kariesogen mikrobiota va uglevodlar metabolizmi:** Ogʻiz boʻshligʻi bioqobigʻidagi *Streptococcus mutans* va *Lactobacillus* spp. tomonidan oson fermentatsiyalanuvchi uglevodlar (saxaroza, glyukoza, maltodekstrin) parchalanishi natijasida plaque pH darajasining kritik nuqtadan (5,5) tushib ketishi va deminerallashtirish boshlanishi.
- **Salivatsiya va buferlik tizimi:** Soʻlak tarkibidagi gidrokarbonat bufer tizimi hamda protektiv oqsillar (lizotsim, sIgA) faoliyatining pasayishi sharoitidagi kariesogen muvozanat.

- **Alimentar va gigiyenik xavf omillari:** Prolongatsiyalangan va unkontrolli tungi oziqlantirish (ko'krak sut yoki shishacha orqali), shirinlashtirilgan ichimliklar va individual og'iz bo'shlig'i gigiyenasining to'g'ri yo'lga qo'yilmagani.

Natijalar va ularning tahlili: Natijalar tahlili shuni ko'rsatadiki, bolalar yoshida karies kasalligining oldini olish faqatgina stomatologik kresloda amalga oshiriladigan lokal muolajalar bilan cheklana olmaydi. Profilaktika samaradorligi kompleks, bosqichma-bosqich va interdistsiplinar yondashuvga bevosita bog'liq.

-Endogen profilaktika yo'nalishi

Ratsional nutritsion rejim: Bolaning yoshiga mos ravishda oqsil, yog', uglevod va mineral tuzlar (kaltsiy, fosfor) balansini saqlash, rafinatsiyalangan uglevodlar iste'molini cheklash.

Tizimli mineralizatsiya: Tish emalining rivojlanish davrida D vitamini va zaruriy mikroelementlar muvozanatini ushlab turish hamda hududiy ichimlik suvidagi fluor miqdoriga qarab endogen fluoridlash usullarini qo'llash.

-Ekzogen profilaktika yo'nalishi

Erta va to'g'ri gigiyena: Birinchi sut tishi yorib chiqqan paytdan e'tiboran yoshga mos yumshoq tish cho'tkalari va fluoridli (1000–1450 ppm F⁻ ko'rsatkichida, belgilangan dozada) tish pastalaridan kuniga 2 mahal foydalanish ko'nikmasini shakllantirish.

Klinik reminerallashuv va germetizatsiya: Pediatrik stomatolog tomonidan emalga kaltsiy-fosfat saqlovchi gellar va fluoridli laklarni applikatsiya qilish hamda doimiy va sut molyarlarining anatomik fissuralarini silantlar bilan germetizatsiya qilish.

Karies profilaktikasining eng muhim metodologik bo'g'ini pediatriya va pediatrik stomatologiyaning hamkorligidir. Pediatrlar va patronaj hamshiralari ota-onalarga emizish va prikorm kiritish tartibini to'g'ri tushuntirishi, bolaning 1 yoshida dastlabki stomatologik skriningni tashkil etishi karies xavfini keskin kamaytiradi.

Xulosalar:

Bolalar yoshida kariesning yuqori tarqalganligi va tajovuzkor kechishi emalning posteruptiv mineralizatsiya davridagi mo'rtligi hamda alimentar-gigiyenik xavf omillarining birgalikda ta'sir qilishi bilan belgilanadi. Kariesning samarali birlamchi profilaktikasi faqat stomatologik davolash bilan cheklanmasdan, endogen va ekzogen reminerallovchi omillarni, ratsional oziqlantirish madaniyatini hamda to'g'ri gigiyenik parvarishni o'z ichiga olishi lozim. Karies profilaktikasining zamonaviy metodologik modeli pediatrlar, pediatrik stomatologlar hamda ota-onalarning o'zaro integratsiyalashgan hamkorligiga tayanadi. Ushbu tizimni erta yoshdan joriy etish bolalar orasida karies tarqalishini va uning og'ir asoratlarini sezilarli darajada kamaytirish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. **World Health Organization (WHO).** (2017). Ending childhood dental caries: WHO implementation manual. Geneva: World Health Organization.

2. **American Academy of Pediatric Dentistry (AAPD).** (2021). Best Practices on Caries-risk Assessment and Management for Infants, Children, and Adolescents. *Pediatric Dentistry*, 43(6), 253-261.
3. **Pitts, N. B., Zero, D. T., Marsh, P. D., et al.** (2017). Dental caries. *Nature Reviews Disease Primers*, 3(1), 17030.
4. **Moynihan, P., & Kelly, S. A.** (2014). Effect on caries of restricting sugars intake: systematic review to inform WHO guidelines. *Journal of Dental Research*, 93(1), 8-18.
5. **Xiao, J., Alkhersam, H., & Louise, G.** (2019). Feeding practices and early childhood caries: Multidisciplinary approach to prevention. *International Journal of Paediatric Dentistry*, 29(4), 438-449.
6. **Fejerskov, O., Nyvad, B., & Kidd, E.** (2015). *Dental Caries: The Disease and its Clinical Management*. (3rd ed.). Wiley-Blackwell.
7. **Tham, R., Bowatte, G., Dharmage, S. C., et al.** (2015). Breastfeeding and the risk of dental caries: a systematic review and meta-analysis. *Acta Paediatrica*, 104(S467), 62-84.